

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Ella Junntila

EDUNVALVONNAN VAIKUTUS PÄÄMIEHEN
ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUTEEN

Liiketalous
2022

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Ella Junntila
Opinnäytetyön nimi	Edunvalvonnan vaikutus päämiehen itsemääräämisoikeuteen
Vuosi	2022
Kieli	suomi
Sivumäärä	30
Ohjaaja	Margit Mannila

Edunvalvonta huolehtii yksilön eduista ja tarjoaa tukea henkilön taloudellisiin ja henkilöä koskeviin asioihin silloin, kun hän ei sairauden, poissaolon tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene niistä itse huolehtimaan.

Tutkimuksen aiheena on edunvalvonnan vaikutus päämiehen itsemääräämisoikeuteen. Tarkoituksena on selvittää, kuinka edunvalvonnan asiakkuus vaikuttaa päämiehen itsemääräämisoikeuteen. Työssä käsitellään myös tilannetta, jossa päämiehen toimintakelpoisuutta on rajoitettu tai hänet on julistettu vajaavaltaiseksi. Opinnäytetyön tarkoituksena on myös antaa tietoa siitä, kuinka edunvalvonnassa pyritään tukemaan päämiehen toimintakykyä ja aktiivisuutta, silloinkin kun tämän toimintakelpoisuutta on jouduttu rajoittamaan tai hänet on julistettu vajaavaltaiseksi, jotta edunvalvonta vähentäisi mahdollisimman vähän päämiehen itsemääräämisoikeutta.

Tutkimukseni teoreettisena pohjana toimii ajantasainen lainsäädäntö ja oikeuskirjallisuus. Tutkimus on toteutettu kvalitatiivisena eli laadullisena. Tutkimusmenetelmänä on käytetty lainopillista eli oikeusdogmaattista tutkimusta, jonka tehtävänä on tutkia jo olemassa olevaa lainsäädäntöä. Tutkimuksessa on käytetty sisällönanalyysia, koska tutkimuksessa tutkitaan ja tulkitaan jo voimassa olevaa lainsäädäntöä.

ABSTRACT

Author	Ella Junttila
Title	The Effect of Public Guardianship on Clients' Self-Determination
Year	2022
Language	Finnish
Pages	30
Name of Supervisor	Margit Mannila

Guardianship manages the interests of the individual and offers support for their financial and personal affairs when they are unable to take care of themselves due to illness, absence or other similar reason.

The study focuses on the impact of guardianship on the right to self-determination of a principal. The objective is to find out how a client relationship with a guardian affects the client's right to self-determination. The study also focuses on the situation where client's competency has been restricted or he has been declared legally incompetent. The objective of the thesis was also to provide information on how the guardianship aims to support a client's functional capacity and activity, even when the client's competence to act has been restricted or he or she has been declared legally incompetent in order to minimise the client's right to self-determination.

The theoretical basis for the research study is up-to-date legislation and legal literature. The study was qualitative. The research method used was legal research, i.e. legal dogmatic research, with the aim of studying existing legislation. The study used content analysis because the existing legislation was studied and interpreted.

Keywords	public guardianship system, public guardianship, self-determination
----------	---

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	5
1.1	Tutkimuksen aihe ja tavoite.....	5
1.2	Tutkimusmenetelmät	5
1.3	Tutkimuksen rakenne	6
2	EDUNVALVONTA	7
2.1	Toimiminen edunvalvojana ja edunvalvojan sijaisen määrääminen	7
2.1.1	Yleinen edunvalvoja	10
2.1.2	Edunvalvontavaltuutettu	11
2.2	Edunvalvojan tehtävät	12
2.3	Edunvalvojan määrääminen	13
2.4	Edunvalvojan tehtävän lakkaaminen	15
3	PÄÄMIEHEN TOIMINTAKELPOISUUDEN RAJOITTAMINEN	17
3.1	Oikeustoimikelpoinen päämies	17
3.2	Toimintakelpoisuuden rajoittaminen	18
3.2.1	Vajaavaltaiseksi julistaminen	19
4	ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS	21
4.1	Perusoikeudet.....	21
4.2	Itsemääräämisoikeuden toteutuminen edunvalvonnassa	21
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	24
5.1	Tutkimustulokset	24
5.2	Johtopäätökset ja pohdinta	26
5.3	Tutkimuksen reliabelius ja validius	27
5.4	Jatkotutkimusehdotukset	28
	LÄHTEET	29

1 JOHDANTO

Edunvalvonnasta säädetään holhoustoimilaissa (442/1999), laissa valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä (477/2016) ja oikeusministeriön asetuksessa valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä (826/2016). Ilmoitus edunvalvonnan tarpeesta tehdään Digi- ja väestövirastolle tai käräjäoikeudelle. Henkilö voi itse hakea itselleen edunvalvojaa tai joku voi tehdä ilmoituksen tai hakemuksen hänen puolestaan.

1.1 Tutkimuksen aihe ja tavoite

Suorittaessani harjoittelua edunvalvonnassa päätin, että haluan toteuttaa opinnäytetyöni liittyen edunvalvontaan. Keskityn opinnäytetyössäni selvittämään, kuinka edunvalvonta ja edunvalvojan määräys tapahtuu sekä kuinka edunvalvonta vaikuttaa päämiehen itsemääräämisoikeuteen. Tutkin työssäni myös päämiehen toimintakelpoisuuden rajoittamista ja vajaavaltaiseksi julistamista ja rajasin aiheeni keskittymään tarkemmin sellaiseen edunvalvontaan, jossa päämiehen toimintakelpoisuutta on rajoitettu tai hänet on julistettu vajaavaltaiseksi. Opinnäytetyön tarkoituksena on antaa lukijalle käsitys siitä, kuinka itsemääräämisoikeus toteutuu, jos toteutuu, edunvalvonnan asiakkailla.

1.2 Tutkimusmenetelmät

Toteutan tutkimukseni kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Tarkoituksena laadullisessa tutkimuksessa on ymmärtää tutkimuksessa hankittua aineistoa ja tulkita sitä. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2009, 160.) Tutkimusmenetelmänä käytetään lainopillista eli oikeusdogmaattista tutkimusta, jonka tehtävänä on tutkia jo olemassa olevaa lainsäädäntöä (Pikkarainen 2018). Laadullisessa tutkimuksessa tutkimustulokset ilmaistaan sanallisesti, ilman tilastollisia menetelmiä. Menetelmän tavoitteena on selvittää ilmiön syvempää merkitystä ja tarkoitusta (Kananen 2014,14, 18.)

Työssä avataan edunvalvontajärjestelmää, edunvalvonnan vaikutusta itsemääräämisoikeuteen sekä päämiehen toimintakelpoisuuden rajoittamista ja vajaavaltaiseksi julistamista. Käytän tutkimuksessani lähteinä Suomen lainsäädäntöä, oikeuskirjallisuutta sekä internetlähteitä.

Sisällönanalyysissä tutkittavien lähteiden sisällöstä kerätään tietoja ja havaintoja. Tutkimusaineistosta ja sen asiayhteydestä tehdään toistettavia ja päteviä päätelmiä tutkittavasta ilmiöstä. Se on parhaimmillaan työväline, jolla voidaan tuottaa uutta tietoa ja saada uusia näkemyksiä. (Anttila 1998, Tutkimisen taito ja tiedonhankinta 9.2.2.)

1.3 Tutkimuksen rakenne

Opinnäytetyö alkaa johdannolla, joka sisältää tutkimuksen aiheen ja tavoitteet sekä tutkimusmenetelmät. Tutkimuksen neljä ensimmäistä kappaletta, sisältäen johdannon, ovat teoriaosuutta ja niissä käydään läpi edunvalvontaa yleisesti ja edunvalvojan tehtäviä sekä tehtävän lakkaamista. Toisessa luvussa kerrotaan päämiehen toimintakelpoisuuden rajoittamisesta ja vajaavaltaiseksi julistamisesta. Neljäs kappale käsittelee itsemääräämisoikeutta ja sen toteutumista edunvalvonnassa. Teoriaosuus avaa lukijalle edunvalvontaa ja tutkimuksen aiheen käsitteitä. Lopuksi tutkimuksessa on pohdinta osuus, jossa pohditaan teoriaosuudesta ilmeneviä asioita ja sitä, kuinka toimintakelpoisuuden rajoittaminen ja vajaavaltaiseksi julistaminen vaikuttavat päämiehen itsemääräämisoikeuteen edunvalvonnassa.

2 EDUNVALVONTA

Holhustoimilaissa (442/1999) säädetään edunvalvonnasta. Edunvalvonta on holhustoimi, jonka ensisijaisena tarkoituksena on henkilön tulojen ja varallisuuden hoito. Edunvalvonta tarjoaa tukea henkilön taloudellisiin asioihin silloin kun henkilö ei pysty niistä itse huolehtimaan. Edunvalvoja voidaan määrätä henkilölle sairauden, heikentyneen terveydentilan, vajaavaltaisuuden tai jonkin muun syyn vuoksi. Henkilön, jolle edunvalvontaa haetaan, tulee itse suostua siihen. Jos hän vastustaa edunvalvontaa voidaan se jättää huomiotta, terveydentilan tai yleisen tarpeen vaatiessa. Edunvalvonnan avulla yritetään mahdollistaa yhdenvertainen asema edunvalvonnan piirissä olevien ja niiden, jotka pystyvät itse huolehtimaan taloudellisista asioistaan välillä (Tornberg & Kuuliala 2015, 390). Edunvalvonta voidaan myös määrätä ulottumaan asiakkaan henkilöä koskeviin asioihin (Helin 2020, 620).

2.1 Toimiminen edunvalvojana ja edunvalvojan sijaisen määrääminen

Edunvalvojana voi toimia valtion edunvalvontatoimiston yleinen edunvalvoja tai yksityinen edunvalvoja, joka on antanut suostumuksensa hoitaa tehtävää. Holhustoimilain (442/1999) mukaan alaikäisen edunvalvojana toimii pääsääntöisesti huoltaja, mutta tuomioistuin voi vapauttaa huoltajan edunvalvontatehtävästä, jos tämän katsotaan olevan kykenemätön hoitamaan alaikäisen asioita. Tuomioistuin tai holhustoimiviranomainen voi määrätä täysi-ikäiselle edunvalvojan, jos tämä ei sairauden, henkisen toiminnan tilan tai heikentyneen terveydentilan takia ole kykenevä hoitamaan omia asioitaan. (L 1.4.1999/442, 8 §.)

Täysivaltaisen päämiehensä ohella myös edunvalvoja voi käyttää itsenäisesti puhevaltaa, jos kyseessä oleva asia on osa hänen tehtäviään. Tilanteessa, jossa päämies ja edunvalvoja ovat erimieltä, tulee päämiehen kannan olla ratkaiseva, mikäli hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Asioissa, joissa päämiehellä ei ole

oikeutta päättää toimintakelpoisuuden rajoittamisen vuoksi, voi edunvalvoja käyttää puhevaltaansa itsenäisesti. Tilanteen pakottaessa edunvalvoja ja päämies kuitenkin käyttävät puhevaltaa yhdessä. (L 6.6.2003/434, 15 §.)

Edunvalvojan tehtävään on säädetty edellytykset, jotka voidaan jakaa yleisiin ja erityisiin edellytyksiin (Välimäki 2008, 59). Holhoustoimilaissa (442/1999) säädetystä edellytyksistä yleisiä edellytyksiä ovat edunvalvojan täysivaltaisuus ja suostumus tehtävän hoitamiseen. Erityisinä edellytyksinä pidetään edunvalvojan taidolla, kokemuksella ja koulutuksella esitettyä sopivuutta tehtävän hoitamiseen tehtävän laatu ja laajuus huomioon ottaen (L 29.8.2008/575, 4 §; Välimäki 2008, 59).

Edunvalvojalle kuuluu ne toimenpiteet, jotka tuomioistuin tai holhousviranomaisen on hänelle edunvalvojan tehtävään nimittäessä määrännyt. Lain mukaan, vaikka edunvalvoja olisi määrätty hoitamaan päämiehen taloudellisia asioita, ei hänellä kuitenkaan ole oikeutta ilman päämiehen lupaa tehdä kaikkia taloudellisiin asioihin liittyviä päätöksiä kuten

- luovuttaa tai hankkia korvausta vastaan kiinteää omaisuutta
- pantata tai muuten perustaa panttioikeutta omaisuuteen
- luovuttaa päämiehen omaisuutta kolmannen osapuolen käyttöön pidemmäksi kuin viideksi vuodeksi tai pidemmäksi ajaksi kuin vuodeksi sen jälkeen, kun henkilö on täyttänyt 18-vuotta
- ottaa muuta kuin opintolainaa tai taata jonkun toisen lainaa, ryhtyä harjoittamaan elinkeinoa päämiehensä puolesta tämän nimellä
- perustaa yhtiötä tai suostua mukaan yhtiön perustamiseen
- luopua päämiehen perintöosuudesta tai tehdä sopimusta kuolinpesään liittyvästä jakamisesta ilman pesänjakajaa
- hankkia asumisoikeusasuntoa, asunto-osakkeita tai luovuttaa tällaisia jo päämiehen omistuksessa olevia jonkun toisen käyttöön (L 1.4.1999/442, 34 §).

Edunvalvojalla on oikeus saada tehtävästään sen laatu, laajuus ja päämiehen varat huomioon ottaen kohtuullinen palkkio sekä erityistä osaamista tai huomattavan paljon aikaa vaativasta tehtävästä erityiskorvaus. Yleisen edunvalvojan palkkio menee sille, kenen palveluksessa edunvalvoja toimii. Alaikäisen edunvalvojana toimiva huoltaja voi saada korvauksen tarpeellisista menoista alaikäisen varoista. (L 1.4.1999/442, 44 §; L 17.6.2016/477, 18 §.)

Edunvalvojan ollessa sairastumisen tai muun syyn vuoksi estynyt hoitamaan hänelle annettua tehtävää tai edunvalvojan ollessa esteellinen hänelle määrätystä tehtävässä, tulee tuomioistuimen määrätä edunvalvojalle sijainen (L 1.4.1999/442, 11 §). Sijaisena voi toimia yksityinen tai yleinen edunvalvoja. Yksityisen edunvalvojan kelpoisuus tehtävään tulee vahvistaa holhousviranomaisen kautta ja hänen tulee itse suostua hänelle tarjottuun tehtävään (Digi- ja väestövirasto). Holhousviranomaisen on tuomioistuimen lisäksi pätevä määräämään, edellä mainittujen muiden syiden nojalla, edunvalvojan sijaisen edunvalvojan itsensä holhousviranomaiselle jättämän pyynnön perusteella. Holhousviranomaisen voi määrätä sijaisen myös täysi-ikäiselle päämiehelle, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu, tilanteessa, jossa tämän edunvalvoja on kuollut. Edunvalvojan sijaiseen sovelletaan samoja lakeja kuin edunvalvojaan. (L 1.4.1999/442, 12 §; Välimäki 2008, 54.)

Ala-ikäisen edunvalvojana toimiva huoltaja eikä täysi-ikäisen päämiehen edunvalvojana toimiva, voi edustaa päämiestään ollessaan itse vastapuolena käsittelyssä olevassa asiassa. Esteellisyyden aiheuttaa myös edunvalvojan ja vastapuolen sukulaisuussuhde tai muu läheinen suhde, kuten avioliitto. Esteellisyys syntyy myös, jos edunvalvojan ja päämiehen edut joutuvat keskenään ristiriitaan muusta kuin läheisyydestä johtuvista syistä. (Digi- ja väestövirasto; Suomi.fi.)

2.1.1 Yleinen edunvalvoja

Yleisen edunvalvojan tehtävissä toimivat Digi- ja väestöviraston valvomat valtion edunvalvontatoimiston yleiset edunvalvojat (Oikeus.fi, 6.4.2020). Edunvalvojan voi määrätä Digi- ja väestövirasto tai tuomioistuin.

Yleinen edunvalvoja voidaan määrätä täysi-ikäiselle, joka ei heikentyneen terveydentilan, sairauden tai henkisen toiminnan häiriintymisen takia pysty ymmärtämään tai hoitamaan taloudellisia asioitaan. Taloudellisten asioiden hoitamisen lisäksi edunvalvoja voidaan määrätä, henkilöä koskeviin asioihin, erityistehtävään tai pääsääntöisen edunvalvojan sijaiseksi. (Edunvalvonnan käsikirja 2020, 11).

Alaikäisen edunvalvojina toimivat pääsääntöisesti hänen huoltajansa. Huoltaja voidaan kuitenkin tuomioistuimen määräyksellä vapauttaa tehtävästään, jos katsotaan hänen olevan kykenemätön hoitamaan lapsen asioita. Tällöin lapsen edunvalvojana toimii tuomioistuimen määräämä yleinen edunvalvoja (Välimäki 2008, 57).

Edunvalvojan tulee noudattaa hallintolaissa säädettyä hyvää hallintotapaa, jonka mukaan viranomaisen toiminnan tulee olla tasapuolista kaikille ja tämän tulee käyttää toimivaltaansa ainoastaan lain hyväksymiin tarkoituksiin (L 6.6.2003/434, 6 §). Viranomaisena edunvalvojan toimien tulee olla puolueettomia ja oikeassa suhteessa verrattuna toivottavaan päämäärään. Päämiehen omaisuutta hoitaessa tulee edunvalvojan toimia päämieskeskeisesti, niin että omaisuus ja siitä saatu tuotto käytetään päämiehen hyvinvoinnin edistämiseksi. Edunvalvojan vastuulla on huolehtia päämiehensä oikeuksista ja niiden toteutumisesta niin päämiehen omien varojen hoidossa kuin myös taloudellisissa tilanteissa, joissa tämä on osallisena esimerkiksi kuolinpesänjaossa tai päämiehen sosiaalietuuksien asianmukaisessa hakemisessa. Edunvalvojan tulee toimillaan varmistaa, että hän teoillaan edistää päämiehensä parasta. Päämiehen varat tulee aina käyttää vain päämiehen hyväksi eikä esimerkiksi hänen sukulaistensa. (L 1.4.1999/442, 37 §; Välimäki 2008, 72–73.)

Edunvalvojan on huomioitava päätöksenteossaan vaikutukset, jotka kohdistuvat päämiehen mahdollisuuksiin osallistua yhteiskuntaan ja erilaisiin yhteisöihin ja sitä kautta sosiaalisiin suhteisiin. (Tornberg & Kuuliala 2015, 394.)

2.1.2 Edunvalvontavaltuutettu

Lakia edunvalvontavaltuutuksesta sovelletaan tilanteessa, jossa päämiehen valtuuttaman henkilön tehtävä astuu voimaan. Määräämällä edunvalvontavaltuutetun, henkilö voi ennakoivasti varautua mahdolliseen avun tarpeeseen sairauden, terveydentilan heikkenemisen tai muun vastaavan syyn vuoksi (Antila 2007, 1). Valtuuttaja valitsee itse edunvalvontavaltuutetun ja hänen varavaltuutettunsa sitä varten, että tulevaisuudessa ei ole itse kykenevä hoitamaan asioitaan. Edunvalvontavaltuutuslain (648/2007) 3§:n mukaan oikeushenkilöä ei voida määrätä valtuutetuksi. Edunvalvontavaltuutettuna toimii aina yksityishenkilö (Oikeus.fi).

Henkilö päättää valtuutuksessa edunvalvontavaltuutetun lisäksi myös valtuutuksen laajuuden. Valtuutus tulee ennen sen voimaan tuloa vahvistaa holhousviranomaisen kautta. (Antila 2007, 2). Edunvalvontavaltuutuksen voi tehdä koskemaan vain taloudellisia asioita, osaa niistä tai henkilöä koskevia asioita siinä tilanteessa, että valtuuttaja ei itse pysty enää ymmärtämään häntä koskevia asioita. (Tornberg & Kuuliala 2015, 37–38).

Valtuutuksen voimaan tulon jälkeen valtuuttajaa sitoo sellaiset valtuutetun tekemät oikeustoimet, jotka valtuutettu on tehnyt hänelle annetun edunvalvontavaltuutuksen rajoissa. Jos valtuutettu toimii valtuuttajan antamia ohjeita vastaan tai tekee oikeustoimia, joihin hänellä ei ole ollut kelpoisuutta, eivät ne sido valtuuttajaa. (L 25.5.2007/648, 14–15 §.)

Edunvalvontavaltuutetun tulee toimillaan edistää valtuuttajansa parasta ja pitää huolta tämän oikeuksista samoin kuin edunvalvojan tulee huolehtia päämiehensä asioista ja oikeuksista. (L 25.5.2007/648, 16 §.)

2.2 Edunvalvojan tehtävät

Edunvalvojan tehtäviin kuuluvat yleisesti henkilön omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevat tehtävät, silloin kuin henkilö ei niitä jostain syystä pysty enää itse hoitamaan. Edunvalvojalla on kelpoisuus edustaa päämiestään tämän omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa. Joissain tapauksissa tehtävänkuvaa voidaan laajentaa koskemaan myös päämiehen henkilöä koskevia asioita. Edunvalvojan tärkeimpiä tehtäviä on huolehtia, että elämän perusedellytykset, kuten ruoka, juoma ja suoja sekä inhimillinen turvallisuus ovat kunnossa ja säilyvät päämiehellä. (Tornberg & Kuuliala 2015, 394).

Holhoustoimilain 6 luvun 46 §:n mukaan edunvalvojen toimintaa valvoo aina holhousviranomainen. Edunvalvonnan alkaessa tulee edunvalvojan kolmen kuukauden sisällä toimittaa Digi- ja väestövirastolle omaisuusluettelo päämiehensä taloudellisesta tilanteesta ja omaisuudesta, joka on edunvalvojan hoidettavana. Omaisuusluettelosta tulee myös käydä ilmi se osuus omaisuudesta, joka jää päämiehen vallintaan. (Digi- ja väestövirasto; Oikeus.fi.) Päämiehen saadessa edunvalvonnan aikana edunvalvojan hoidettavaksi kuuluvaa omaisuutta, tulee edunvalvojan tehdä tästäkin omaisuusluettelo kuukauden sisällä sen saannista. Laissa säädetty ei koske alaikäisen edunvalvojana toimivaa vanhempaa, jos lapsen omaisuus on vähäinen. (L 442/1999, 48 §.)

Päämiehen taloudellisten asioiden hoito tulee suorittaa siten, että hänen omaisuutensa ja siitä saatu tuotto voidaan käyttää tämän henkilökohtaisiin kuluihin ja tarpeisiin. Edunvalvoja hallitsee päämiehen omaisuutta siltä osin, kun sen katsotaan olevan tarpeellista hänen etujensa suojaamiseksi. Päämiehelle tulisi jättää sellaisen omaisuuden vallinta, jota hän tarvitsee henkilökohtaiseen käyttöönsä tai joka voidaan katsoa hänen etunsa mukaiseksi. Edunvalvojan tulee huolehtia, että päämiehellä on kohtuullinen määrä käyttövaroja käytössään. (L 1.4.1999/442, 37–38 §.)

Siitä huolimatta, että edunvalvoja olisi määrätty myös päämiehen henkilöä koskevien asioiden hoitoon on laissa säädetty muutamia poikkeuksia, joista edunvalvoja ei voi päämiehensä puolesta päättää. Tällaisia tilanteita ovat avioliitto, isyyden tunnustaminen tai sen hyväksyminen, lapsen ottaminen, testamentin tekeminen tai sen peruuttaminen ja muut näiden kaltaiset tahdonilmaisut. (Välimäki 2008, 20.)

Edunvalvonta on aina valtasuhde, jossa edunvalvoja voi perusteettomalla toiminnalla loukata päämiehen perusoikeuksia. Perusoikeuksin ydinalueella toimiva edunvalvonta kantaa vastuuta heikkokuntoisimpienkin päämiesten oikeuksien toteutumisesta, silloin kun henkilö ei välttämättä pysty näiden toteutumisesta itse turvaamaan. Edunvalvonta on parhaimmillaan päämiehen turva siitä, että hänen oikeutensa toteutuvat niissä asioissa, jotka kuuluvat edunvalvonnan tehtäviin. Havaitessaan perusteita edunvalvojalla on myös velvollisuus puuttua päämiehen elämän muihin osa-alueisiin, pyytämällä tehtävän kuvan laajentamista. Edunvalvonassa on omaisuudensuojaan puuttumisen lisäksi, mahdollista holhoustoimilain nojalla puuttua esimerkiksi luottamuksellisen viestin suojaan. Päämiehellä on aina oikeus osallistua ja saada tietoa omien asioidensa hoidosta. (Tornberg & Kuuliala 2015, 392–393).

Täysi-ikäisen henkilön asioita hoitavan edunvalvojan tulee huolehtia, että päämies saa, tämän toivomukset huomioon ottaen, tarvitsemaansa ja asianmukaista hoitoa, huolenpitoa ja kuntoutusta (1.4.1999/442, 42 §).

2.3 Edunvalvojan määrääminen

Holhoustoimilain (442/1999) 2 luvun 4 §:n mukaan alaikäisen edunvalvonnasta vastaa aina lapsen huoltaja, ellei huoltajaa ole tuomioistuimen määräyksellä vapautettu tehtävästään. Tässä tapauksessa lapsen edunvalvojana toimii tuomioistuimen määräämä edunvalvoja.

Täysi-ikäiselle voidaan määrätä edunvalvoja, jos hän ei sairaudesta, henkisestä toiminnan häiriintymisestä, heikentyneestä terveydentilasta tai muusta syystä pysty

valvomaan etuaan tai huolehtimaan asioidensa asianmukaisesta hoitamisesta. (L 1.4.1999/442, 8 §). Tuomioistuimen tulee määrätä henkilölle edunvalvoja myös tilanteessa, jossa alaikäinen tai täysi-ikäinen, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu, on ilman edunvalvojaa tämän kuoleman tai muun syyn takia. Holhousviranomainen voi myös tarvittaessa saattaa käräjäoikeuteen vireille hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi. (L 1.4.1999/442, 7 §; Välimäki 2008, 54.)

Täysi-ikäinen voi itse hakea itselleen edunvalvojaa, jos hän kokee sille tarvetta ja edunvalvojan määräämiseen oikeuttavat seikat täyttyvät. Tilanteessa, jossa henkilö ei itse ymmärrä hakeutua edunvalvonnan piiriin, voi toinen henkilö tehdä ilmoituksen edunvalvonnan tarpeesta olevasta henkilöstä. (Tornberg & Kuuliala 2015, 168.) Ilmoitus tehdään Digi- ja väestövirastoon, jossa holhousviranomainen kartoittaa edunvalvonnan tarpeen ja kriteerien täytyessä tekee hakemuksen tuomioistuimeen. Edunvalvojaksi voidaan tällöin määrätä joko yksityishenkilö kuten sukulainen tai muu läheinen tai yleinen edunvalvoja. (Digi- ja väestövirasto.)

Edunvalvojana voi toimia vain täysivaltainen henkilö, jolloin esimerkiksi vanhempi ei voi ole lapsen edunvalvoja ennen kuin vasta täytettyään 18 vuotta. Edunvalvojaksi suunnitellun henkilön tulee olla antanut suostumuksensa edunvalvojana toimimiseen (L 1.4.1999/442, 5–6 §). Tehtävään valitulla tulee olla tarvittava taito ja kokemus, tehtävän ominaisuuksiin kuten laajuuteen ja laatuun nähden (Välimäki 2008, 59).

Käsittelyn kulku edunvalvojan määräämiseksi riippuu siitä, onko henkilö itse hakenut edunvalvojaa vai onko hänestä tehty ilmoitus. Kun holhousviranomainen saa tiedon edunvalvonnan tarpeesta tulee hänen ryhtyä toimenpiteisiin sen tarpeen selvittämiseksi (Tornberg & Kuuliala 2015, 169). Molemmissa tapauksissa holhousviranomainen kuulee edunvalvojaa tarvitsevaa henkilöä henkilökohtaisesti. Tapauksissa, joissa ilmoitus on tehty toisen puolesta ei kuuleminen välttämättä ole mahdollista. Holhousviranomainen voi myös tarvittaessa kuulla henkilön läheisiä. (Digi- ja väestövirasto.)

2.4 Edunvalvojan tehtävän lakkaaminen

Holhustoimilain (442/1999) 2 luvun 17 §:ssä säädetään, että edunvalvojan tehtävä lakkaa olemasta, kun

- edunvalvojalle annetun määräyksen voimassaolo lakkaa
- päämies kuolee
- edunvalvoja julistetaan vajaavaltaiseksi tehtävänsä aikana tai hänet vapautetaan tehtävästä
- edunvalvojan tehtävän perustuessa päämiehen alaikäisyyteen tehtävä päättyy päämiehen täyttäessä 18-vuotta ja jos
- edunvalvonnasta vieraassa valtiossa tehty päätös tunnustetaan Suomessa ja edunvalvojan tehtävän jatkuminen olisi ristiriidassa kyseessä olevan päätöksen kanssa.

Holhustoimilain (442/1999) 2 luvun 15 §:n mukaan edunvalvojalle määrätty tehtävä on toistaiseksi voimassa oleva tai jos edunvalvoja on määrätty hoitamaan yksittäistä asiaa, niin edunvalvonta loppuu, kun tehtävä on suoritettu. Päämies voi edunvalvojan kanssa hakea tehtävän tai tehtävän voimassaoloajan muuttamista tuomioistuimelta tai holhousviranomaiselta.

Edunvalvoja voidaan vapauttaa tehtävästään kykenemättömyyden tai muun tehtävään vaikuttavan syyn takia. Tuomioistuin tai holhousviranomainen voivat vapauttaa edunvalvojan tehtävästään myös hänen omasta pyynnöstään. Tällöin edunvalvonta ei kuitenkaan lakkaa vaan edunvalvojan tehtävään määrätään uusi henkilö. Alaikäisen vanhemmalla täytyy olla pätevä syy tehtävästä vapauttamiseen ja sitä tulee hakea tuomioistuimelta. (L 1.4.1999/442, 16 §; Välimäki 2008, 66.)

Holhustoimilain (442/1999) 2 luvun 17 b §:n mukaan holhousviranomaisen tulee edunvalvojan määräämisestä seuraavan neljännen kalenterivuoden aikana tehdä

oma-aloitteisesti selvitys edunvalvonnan jatkumisen aiheellisuudesta ja tarvittaessa tehdä hakemus käräjäoikeudelle edunvalvonnan lakkauttamisesta. Selvitys tulee tehdä joka neljäs vuosi, ellei katsota edunvalvojan määräämisen tai muun syyntä vuoksi, että edunvalvonnan tarve on pysyvä. Päätös tehdään holhousviranomaisen muutoin tai vuosittaisen tilintarkastuksen yhteydessä saamien tietojen perusteella. Selvityksen yhteydessä kuullaan edunvalvojaa ja päämiestä, jos voidaan katsoa hänen ymmärtävän asian merkityksen tai jos edunvalvojalle määrättyyn tehtävään on tarpeen tehdä muutoksia.

Edunvalvonnan päättyessä tulee edunvalvojan toimittaa Digi- ja väestövirastoon päämiehen omaisuudesta päätöstili kahden kuukauden kuluessa. Digi- ja väestövirasto tarkastaa päätöstilin ja antaa sen tiedoksi päämiehelle, kuolinpesälle tai uudelle edunvalvojalle sekä palauttaa edunvalvonnan aikana kertyneet asiakirjat takaisin aiemmalle edunvalvojalle, jonka tulee säilyttää näitä seuraavat kolme vuotta. Jos edunvalvonta päättyy päämiehen kuolemaan, ei edunvalvojan tehtävä jatku tämän jälkeen, joten hän ei voi olla mukana hoitamassa tämän kuolinpesän asioita. (Digi- ja väestövirasto.)

Viranomaisena edunvalvojalla on aina viranomaisen toiminnan julkisuudesta säädetyn lain (621/1999) 6 luvun 23 §:n mukaan vaitiolovelvollisuus kaikesta salassa pidettäväksi määrätystä ja virkaa hoitaessaan saamastaan tiedosta, eikä vaitiolovelvollisuus näistä asioista poistu tehtävän hoitamisen lakkaamisen jälkeen.

3 PÄÄMIEHEN TOIMINTAKELPOISUUDEN RAJOITTAMINEN

3.1 Oikeustoimikelpoinen päämies

Oikeusjärjestyksen oletuksena jokaisen tulisi hoitaa itse omat asiansa. Ajatuksena on, että oikeussubjekti olisi itsenäinen, toimintakykyinen ja -kelpoinen tilanteesta riippumatta (Kangas 2019, 205). Oikeustoimella tarkoitetaan tahdonilmaisua, jolla perustetaan ja kumotaan taikka muutetaan oikeussuhdetta. Edunvalvojaksi valtuutettu henkilö voi tehdä tiettyjä oikeustoimia ilman päämiestään tai päämiehensä kanssa yhdessä, riippuen päämiehen toimintakelpoisuudesta (L 1.4.1999/442, 18 §).

Oikeustoimikelpoinen henkilö on kykenevä sitomaan ja sitoutumaan hänen omaisuuttaan ja taloudellisia asioitaan koskeviin sopimuksiin ja niissä mainittuihin suorituksiin sekä velvoitteisiin puolin ja toisin. Näin ollen, jotta oikeustoimi on pätevä, tulee toimen tehneen henkilön olla oikeustoimikelpoinen ja ymmärtää asian merkityksen. Oikeustoimikelpoisuuden laajuus kasvaa henkilön iän myötä. Esimerkiksi alaikäinen henkilö voi tehdä vain merkitykseltään vähäisiä oikeustoimia eikä hänellä ole kelpoisuutta vallita omaisuuttaan kokonaisuudessaan ennen täysi-ikää. (Kangas 2019, 205–206.)

Päämiehen ollessa oikeustoimikelpoinen eli hänen toimintakelpoisuuttaan ei ole rajoitettu, edunvalvoja määrätään vain hänen avukseen ja tuekseen päättämään oikeustoimista ja omaisuuden vallitsemisesta. Edunvalvojan tehtävän laajuuden tarve tulee katsoa päämiehen toimintakyvyn ja tarpeen mukaan. Edunvalvojan kelpoisuus voi ylettyä koskemaan vain päämiehen määrättyä omaisuutta tai oikeustoimia, jolloin kyseessä on erityinen tukeva edunvalvonta. Jos edunvalvojan tehtävä koskee kaikkia päämiehen taloudellisia asioita, puhutaan yleisestä tukevasta edunvalvonnasta. (Välimäki 2008, 29–30.)

Henkilö voi elämänsä aikana menettää oikeustoimikelpoisuutensa joko hetkellisesti tai kokonaan. Hetkellinen oikeustoimikelpoisuuden menettäminen voi johtua esimerkiksi sairaudesta. (Kangas 2019, 206.)

Oikeuskelpoisuutta ja oikeustoimikelpoisuutta ei tule sekoittaa toisiinsa. Henkilö on oikeuskelpoinen syntymästään lähtien kuolemaansa asti. Oikeuskelpoisuus ei kuitenkaan takaa oikeustoimikelpoisuutta, koska siihen vaikuttaa esimerkiksi henkilön terveydentila ja ikä. (Kangas 2019, 205.)

3.2 Toimintakelpoisuuden rajoittaminen

Holhoustoimilain (442/1999) 3 luvun 18 §:ssä säädetään, että toimintakelpoisuuden rajoittaminen edellyttää, että täysi-ikäinen päämies on kykenemätön huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja hänen varallisuusasemansa, toimeentulonsa tai muut etunsa ovat tämän vuoksi vaarantuneet eikä edunvalvojan määrääminen yksin riittäisi turvaamaan hänen etujaan, tällöin tuomioistuim voi rajoittaa hänen toimintakelpoisuuttaan. Tässä tilanteessa tuomioistuimen tulee toimintakelpoisuuden rajoittamisesta tehdyn päätöksen jälkeen määrätä henkilölle edunvalvoja (L 1.4.1999/442, 20 §). Henkilön taloudellisten etujen hoito tulee olla perustellusti vaarantunut, jotta tämän toimintakelpoisuutta voidaan rajoittaa, näin ollen pelkästään henkilön kykenemättömyys hoitaa taloudellisia asioitaan ei ole riittävä syy (Välimäki 2008, 45).

Tuomioistuimen päätöksellä toimintakelpoisuuden rajaaminen voi lievimmillään koskea tiettyjen oikeustoimien tai omaisuuden vallinnan rajaamista niin, että ne tulee tehdä yhdessä edunvalvojan kanssa. Päämiehen toimintakelpoisuutta voidaan kuitenkin myös rajoittaa koskemaan tietyn omaisuuden vallintaa tai oikeustoimen tekoa niin, ettei hänellä ole kelpoisuutta tehdä näitä toimia ollenkaan. Toimintakelpoisuutta ei ole sallittua rajoittaa kuin vain sen verran, kun on asianomaisen edun suojaamiseksi tarpeellista. Viimeisenä vaihtoehtona tuomioistuim voi julistaa päämiehen vajaavaltaiseksi. Vajaavaltaiseksi julistamista ei kuitenkaan saa

tehdä, jos toimintakelpoisuuden rajaaminen on riittävä toimenpide päämiehen omaisuuden ja edun turvaamiseksi. (L 1.4.1999/442, 18 §; Välimäki 2008, 43.)

Toimintakelpoisuuden rajoittaminen voidaan määrätä toistaiseksi voimassa olevana tai päätöksessä annetuksi määräajaksi. Olosuhteiden tai muiden syiden muuttuessa, rajoitusta tai sille määrättyä voimassaoloaikaa tulee muuttaa. Rajoitus on poistettava kokonaan, jos sitä ei enää katsota tarpeelliseksi. (Digi- ja väestövirasto). Samalla tavalla kuin aiemmin kerrotussa yleisessä edunvalvonnassa, myös tilanteessa, jossa henkilön toimintakelpoisuutta on rajoitettu, noudatetaan holhoustoimilain (442/1999) 2 luvun 17 b §:ssä säädettyä holhousviranomaisen tekemää selvityksen tekoa edunvalvonnan jatkon aiheellisuudesta tai mahdollisesta lakkauttamisesta joka neljäs vuosi edunvalvonnan määrittämisestä lähtien.

3.2.1 Vajaavaltaiseksi julistaminen

Holhoustoimilain 2 §:n mukaan vajaavaltainen henkilö on joko ikänsä puolesta vajaavaltainen eli alle 18-vuotias tai Suomen lain mukaan täysi-ikäinen, joka on oikeuden määräyksestä julistettu vajaavaltaiseksi.

Tuomioistuin voi julistaa henkilön vajaavaltaiseksi, jos se katsoo toimintakelpoisuuden rajoittamisen olevan liian vähäinen toimenpide henkilön taloudellisen edun turvaamiseksi. Jollei laissa toisin säädetä, ei vajaavaltainen voi itse vallita omaisuuttaan, mutta on oikeutettu päättämään henkilöä koskevista asioistaan (L 1.4.1999/442, 23 §). Jos voidaan katsoa henkilön ymmärtävän tekojensa merkityksen, on hänellä myös vajaavaltaiseksi julistamisen jälkeen oikeus tehdä olosuhteisiin nähden tavanomaisia sekä merkitykseltään vähäisiä oikeustoimia ja nämä oikeustoimet katsotaan täysin päteviksi. Näin ollen vajaavaltaisuus ei täydellisesti poista henkilön oikeustoimikelpoisuutta. (L 1.4.1999/442, 24 §; Kangas 2019, 219.)

Vajaavaltaisella on oikeus määrätä vajaavaltaisuuden aikana itse hankkimistaan varoista ja niistä varoista, jotka edunvalvoja on hänen vallintaansa antanut. Ilman

edunvalvojan lupaa tehty oikeustoimi ei kuitenkaan sido päämiestä, jos sen tekemiseen vajaavaltaiseksi julistetulla päämiehellä ei ole kelpoisuutta. Oikeustoimi kuitenkin muuttuu sitovaksi, jos edunvalvoja tai päämies itse tullessaan täysivaltaiseksi antaa siihen suostumuksensa. (L 1.4.1999/442, 26 §; Kangas 2019, 221.)

Vajaavaltaiseksi julistetulla ja alaikäisellä päämiehellä on yhtäläinen kelpoisuus tehdä sopimuksia ja muita oikeustoimia ja vallita omaisuuttaan. Koska lain mukaan vajaavaltaisella on joissain tapauksissa oikeus ryhtyä oikeustoimiin, ei voida sanoa vajaavaltaisuuden täysin poistavan henkilön oikeustoimikelpoisuutta. (Kangas 2019, 2019.)

Vajaavaltaiseksi julistaminen ei poista henkilön kelpoisuutta määrätä omaisuudestaan testamentilla tai hänen oikeuttaan laatia testamenttia. Täysi-ikäinen henkilö saa määrätä testamentilla perinnöstään ja jo 15-vuotta täyttäneellä on oikeus määrätä testamentilla siitä omaisuudesta, joka voidaan katsoa olevan hänen hallinnassaan. Testamentti voidaan kuitenkin päämiehen kuoleman jälkeen tietyssä määräajassa vielä moittia, mutta sen pätemättömäksi julistamisen perusteena ei voi olla vain tieto siitä, että testamentin laatija on vajaavaltaiseksi julistettu. (L 5.2.1965/40, 1 §; Kangas 2019, 219–220.)

4 ITSEMÄÄRÄMISOIKEUS

4.1 Perusoikeudet

Perustuslaissa (731/1999) on säädetty yksilön perusoikeuksista, eli henkilön yksityiselämään liittyvistä oikeuksista, jotka kuuluvat jokaiselle Suomen kansalaiselle. Perusoikeuksiin kuuluu henkilön oikeus yhdenvertaiseen kohteluun riippumatta tämän iästä, sukupuolesta, alkuperästä, uskonnosta, kielestä, vakaumuksesta, mielipiteestä, terveydentilasta, vammaisuudesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Julkisen vallan tulee turvata ihmisille heidän perus- ja ihmisoikeuksiensa toteutuminen. (L 11.6.1999/731, 6 & 22 §.) Vaikka itsemääräämisoikeus ei ilmaisuna löydy perustuslaista tai ihmisoikeussopimuksista on sen ajatus silti näille perustana (Antila 2007, 4.)

Perusoikeusherkkänä oikeudenalana edunvalvonnan toiminta voi koskettaa merkittävällä tavalla päämiehen itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyden- ja perhe-elämänsuojaa. Onnistuessaan työssään edunvalvoja voi edesauttaa päämiehensä oikeutta ihmisarvoiseen elämään. (Tornberg & Kuuliala 2015, 390–391).

Lähtökohtaisesti edunvalvonnan asiakkuus ei poista päämiehen oikeutta tehdä oikeustoimia tai vallita omaisuuttaan, näin ollen edunvalvojan tulee hoitaa tehtävänsä niin, ettei se tarpeettomasti tai säädettyä lakia vastaan rajoita päämiehen oikeutta toimia itse. (Tornberg & Kuuliala 2015, 394.)

4.2 Itsemääräämisoikeuden toteutuminen edunvalvonnassa

Itsemääräämisoikeus tarkoittaa yksilön oikeutta määrätä itsestään ja tekemisistään, sitä voidaan pitää ihmisen vapauteen liittyvänä tärkeimpänä oikeutena. Yksilön liikkumisvapaus sekä oikeus yksinoloon, ihmissuhteiden solmimiseen ja vapauteen päättää omasta hoidostaan kuuluvat itsemääräämisoikeuteen (Tornberg 2012, 126–127).

Edunvalvonnan periaatteena on mahdollistaa ihmisille ihmisarvoinen elämä ja varmistaa heidän oikeuksiensa toteutuminen. Näin ollen edunvalvonnan tarkoituksena on myös säilyttää henkilön itsemääräämisoikeus mahdollisimman laajana. Päämiehen itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseksi on otettava mahdollisimman hyvin huomioon hänen omat toiveensa ja mielipiteensä, eikä ryhtyä suurempiin toimenpiteisiin kuin on välttämätöntä tämän elämänlaadun suojaamiseksi. Henkilön oikeus itse hakea edunvalvojaa ja määrätä edunvalvontavaltuutettu vielä siinä vaiheessa, kun hän on kykenevä ymmärtämään asian merkityksen, toteuttaa omalta osaltaan henkilön itsemääräämisoikeutta. (Antila 2007, 4–5.)

Edunvalvojan tulee parhaansa mukaan toiminnallaan tukea päämiehen itsemääräämisoikeuden toteutumista keskustelemalla ja sisällyttämällä päämies tämän asioita koskeviin päätöksentekoihin niiltä osin, kun se on mahdollista. Päämiehen oikeuksia ei myöskään saa rajoittaa ilman pätevää syytä. (Tornberg & Kuuliala 2015, 392.)

Päämiehen itsemääräämisoikeutta tukee myös holhoustoimilain (442/1999) 5 luvun 43 §, joka säätelee päämiehen kuulemisesta. Kuuleminen on tärkeää itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen näkökulmasta. Lain mukaan, ennen kuin edunvalvoja voi tehdä päätöksen, tulee hänen kuulla päämiehensä mielipidettä asiaan, jos se on hänen kannaltaan tärkeä ja jos hän ymmärtää asian merkityksen sekä silloin, jos kuuleminen voidaan tehdä ilman liiallista hankaluutta. (L 1.4.1999/442, 43 §.)

Päämiehelle annettavien omaan harkinnanvaraiseen käyttöön tarkoitettujen käyttövarojen merkitystä ei voi vähätellä, sillä niillä on iso merkitys hänen itsemääräämisoikeuteensa, elämänlaatuunsa ja arjen suunnitteluun. Päämiehelle voi antaa vallittavakseen myös isomman osan hänen varoistaan kuin vain käyttövarat silloin, kun päämiehen taloudellinen tilanne sen sallii ja sen katsottaisiin olevan hänen etunsa mukaista. Tässä tilanteessa tulisi ottaa huomioon päämiehen kyky käyttää varoja omaksi edukseen, sillä edunvalvoja ei voi määrätä mihin päämies hänen vallintaansa jätetyt varansa käyttää. (Välimäki 2008, 68–69.)

Edunvalvonta väistämättäkin joiltain osin rajoittaa henkilön itsemääräämisoikeutta varsinkin tilanteessa, jossa päämies on todettu vajaavaltaiseksi. Henkilön turvan varmistamiseksi, ettei hän esimerkiksi joudu huijatuksi, on välttämätöntä tietyissä tilanteissa ryhtyä sellaisiin toimiin, jotka osaltaan rajoittavat henkilön itsemääräämisoikeuttaan. Edunvalvontavaltuutuslaki on osaltaan parantanut henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumista edunvalvonnassa, sillä näin päämies voi tehdä tahtonsa mukaan suunnitelman ajalle, jolloin hän ei ole enää kykenevä järjestämään omia asioitaan. Edunvalvontavaltuutuksella voidaan varmistaa päämiehen toive siitä, kenet hän haluaa tilanteen tullessa hoitamaan asioitaan. (Antila 2007, 5–6.)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä luvussa käydään läpi tutkimuksen tutkimustulokset, johtopäätökset ja omaa pohdintaa aiheesta sekä työn luotettavuutta. Viimeisessä kappaleessa pohditaan jatkotutkimusehdotuksia.

5.1 Tutkimustulokset

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, kuinka edunvalvonta ja edunvalvojan määräys tapahtuu sekä kuinka edunvalvonta vaikuttaa päämiehen itsemääräämisoikeuteen.

Holhustoimilaissa säädetään edunvalvonnasta, edunvalvojana toimimiseen vaadittavista kriteereistä ja millä perusteilla henkilö voi saada edunvalvojan. Henkilö voi päästä edunvalvonnan piiriin, jos hän ei vajaavaltaisuuden, sairauden tai muun syyn vuoksi ole kykenevä hoitamaan taloudellisia asioitaan. Edunvalvojana voi toimia valtion yleinen edunvalvoja tai yksityinen edunvalvoja, jos hän on antanut suostumuksensa tehtävän hoitoon. Edunvalvojaa voi hakea henkilö itse, jos ymmärtää avun tarpeensa tai joku muu hänen puolestaan. Käräjäoikeus tai holhousviranomaisen eli Digi- ja väestövirasto määrää hakemuksen perusteella edunvalvojan. Edunvalvojalle kuuluu ne toimenpiteet ja se osuus omaisuuden vallinnasta, jotka hänen hoidettavakseen on tuomioistuimen tai holhousviranomaisen toimesta määrätty.

Holhousviranomaisella on holhustoimilain mukaan vastuu valvoa edunvalvojien toimintaa. Edunvalvonnan alkaessa tulee holhousviranomaiselle toimittaa omaisuusluettelo päämiehen varoista ja veloista sekä käydä tämän kanssa alkutapaaminen ja edunvalvontasuunnitelma läpi. Edunvalvojan tulee hoitaa päämiehensä omaisuutta ja taloudellisia asioita niin että niistä saatu tuotto voidaan käyttää päämiehen tarpeisiin ja kuluihin.

Toinen tutkimuskysymys koski päämiehen itsemääräämisoikeutta edunvalvonnassa. Itsemääräämisoikeus tarkoittaa yksilön oikeutta määrätä omasta elämästään ja oikeutta päättää itseään koskevista asioista. Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan myös henkilön oikeutta yhdenvertaiseen kohteluun, jonka edunvalvonta voi mahdollistaa sellaisillekin ihmisille, joilla ei muuten välttämättä olisi tasaver-taisia edellytyksiä hyvään elämään. Edunvalvonta varmistaa päämiehen oikeuk-sien toteutumisen. Edunvalvojalla on vastuu säilyttää päämiehen itsemääräämis-oikeus niin laajana kuin mahdollista. Tämän edunvalvoja voi varmistaa ottamalla mahdollisimman hyvin päämiehen mielipiteet ja toiveet huomioon sekä sisällyttä-mällä päämies hänen asioitaan koskeviin päätöksentekoihin niiltä osin, kun se on mahdollista.

Päämiehen ja edunvalvojan toimiminen yhdessä, mahdollistaa päämiehen itse-määräämisoikeuden toteutumisen niin hyvin kuin vaan on mahdollista. Holhous-toimilain lähtökohtana on, ettei edunvalvonta rajoittaisi itsessään päämiehen kel-poisuutta tehdä itseään ja omaisuuttaan koskevia päätöksiä. Päämiehen oikeuksia tehdä päätöksiä ja vallita omaisuuttaan ei saa lain mukaan rajoittaa yhtään enem-pää, kuin on tämän taloudellisten asioiden hoidon kannalta välttämätöntä. Edun-valvojan tehtävänä on tukea päämiehen päätöksentekoa ja tämän omaa aktiivi-suutta. Hänen tulee myös ottaa huomioon vajaavaltaiseksi julistetun päämiehen mahdollisuus kuntoutumiseen ja näin ollen ottaa häntä mukaan päätöksentekoon siinä määrin, kun on mahdollista.

Kuitenkin jopa lievimmillään edunvalvonta rajoittaa päämiehen autonomiaa ja kun päämies on esimerkiksi julistettu vajaavaltaiseksi, on hänen omaisuutensa vallin-nasta päävastuu edunvalvojalla. Toimintakelpoisuuden rajoittamisella ja vajaaval-taiseksi julistamisella puututaan ihmisen itsemääräämisoikeuteen, jonka takia näitä toimia ei tehdä kevyin perustein. Toimintakelpoisuutta rajoitetaan tai hen-kilö julistetaan vajaavaltaiseksi vain, jos sen katsotaan olevan henkilön edun mu-kaista. Vain lain säätämien perusteiden täytyessä tuomioistuin voi rajoittaa hen-

kilön toimintakelpoisuutta tai julistaa tämän vajaavaltaiseksi. Useimmiten tuomioistuimen määräyksellä rajoitukset eivät ole voimassa henkilön loppuelämän ajan, vaan ne ovat määräaikaisia tai voimassa toistaiseksi.

Edunvalvontavaltuutuslaki on tultuaan voimaan vuonna 2007, osaltaan parantanut henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumista edunvalvonnassa, sillä näin päämies voi tehdä tahtonsa mukaan suunnitelman ajalle, jolloin hän ei ole enää kykenevä järjestämään omia asioitaan. Edunvalvontavaltuutuksella voidaan varmistaa päämiehen toive siitä, kenet hän haluaa tilanteen tullessa hoitamaan asioitaan.

5.2 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkimuksessa kävi ilmi, että onnistuneessa edunvalvonnassa ihminen, jolla ei välttämättä muuten olisi edellytyksiä normaaliin, hyvään elämään, voi tämän avulla saada siihen mahdollisuuden. Jos taas edunvalvoja ei suorita tehtäviään asianmukaisella tavalla, voi se heikentää päämiehen elämänlaatua. Rajoitettaessa aikuisen ihmisen oikeutta huolehtia ja käyttää omia varojaan, on hänen itsemääräämisoikeudestaan väistämättäkin otettu osa pois.

Tutkimuksessa käytiin läpi, kuinka edunvalvonta näkyy oikeustoimikelpoisella, sellaisella, jolla toimintakelpoisuutta on rajoitettu ja vajaavaltaiseksi julistetulla päämiehellä. Tästä kävi ilmi, ettei päämiehen toimintakelpoisuutta eikä vajaavaltaiseksi julistamista tehdä ilman, että se palvelee päämiehen etua paremmin kuin edunvalvonta, jossa tämän toimintakelpoisuus on säilytetty kokonaan. Päämiehen itsemääräämisoikeus toteutuu parhaiten edunvalvonnassa, jossa henkilön toimikelpoisuutta ei ole jouduttu rajoittamaan ja edunvalvoja toimii päämiehen tukena ja apuna.

Esimerkiksi tilanteessa, jossa päämiehellä on summaarinen velkomusasia vireillä käräjäoikeudessa ja hän on edunvalvonnan piirissä, käräjäoikeus selvittää onko

päämiehen toimikelpoisuutta rajoitettu. Jos oikeustoimikelpoisuutta ei ole rajoitettu, annetaan haaste tiedoksi edunvalvojalle sekä päämiehelle itselleen. Jos taas toimikelpoisuuden rajoitus koskee päämiehen taloudellisia asioita, haasteen tiedoksianto tapahtuu vain edunvalvojalle. Näin ollen päämies ei saa tietoa käräjäoikeudessa vireillä olevasta velkomusasiastaan.

Edunvalvonta tulisikin järjestää niin, että se on päämiehen elämässä mahdollisimman huomaamatonta ja sen sijaan, että se rajoittaa päämiehen elämää, se mahdollistaisi asioita hänen taloudellisen tilanteensa ollessa tasapainossa.

Mielestäni edunvalvonnan alkaessa käytävä alkutapaaminen, jossa edunvalvoja, edunvalvontasihteeri ja päämies tapaavat toisensa sekä keskustelevat edunvalvonnan hoitamisesta, käyttövaroista ja laativat edunvalvontasuunnitelman, on isossa osassa siinä, että edunvalvojalle päämies on muutakin kuin vain henkilö paperilla.

5.3 Tutkimuksen reliabelius ja validius

Tutkimuksessa pyritään välttämään aina virheiden syntymistä, mutta on kuitenkin mahdollista, että tutkimusten luotettavuus ja pätevyys vaihtelevat. Tutkimuksen luotettavuutta voidaan tarkastella reliabeliuksen ja validiuksen kautta. Tutkimuksen reliabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta eli, että tutkimus ei antaisi sattumanvaraisia tuloksia. Luotettavuutta voidaan mitata myös validiteetilla eli pätevyydellä, jota käytetään kertomaan tutkimusmenetelmän kykyä mitata sitä mitä on ollut tarkoituskin mitata. (Hirsjärvi ym. 2004, s. 216.)

Tutkimuksen luotettavuutta olisi voinut lisätä haastattelemalla esimerkiksi edunvalvontatoimistossa työskenteleviä edunvalvojia ja edunvalvontasihteereitä tai jopa edunvalvonnan asiakkaita. Muuten tutkimuksen reliabeliuuteen voidaan luottaa, sillä sen tiedon lähteenä on käytetty ajantasaista lainsäädäntöä, oikeuskirjallisuutta, sekä luotettavia internetlähteitä.

Tutkimuksen voidaan myös katsoa olevan validi, koska käytetyllä tutkimusmenetelmällä on saatu kattavasti selvitettyä edunvalvonnan vaikutusta päämiehen itsemääräämisoikeuteen.

5.4 Jatkotutkimusehdotukset

Tutkimuksessa tutkittiin edunvalvonnan vaikutusta päämiehen itsemääräämisoikeuteen yleisesti ja hyvänä jatkotutkimusehdotuksena olisi tutkia edunvalvonnan vaikutusta itsemääräämisoikeuteen syvemmin. Rajauksena esimerkiksi tilanne, jossa henkilö on täysin oikeustoimikelpoinen tai kun henkilö on vajaavaltaiseksi julistettu.

LÄHTEET

Antila, T. 2007. Edunvalvontavaltuutus. Helsinki. WSOYpro. Viitattu 9.1.2022.

Anttila P. Tutkimisen taito ja tiedonhankinta. 1996. Viitattu 1.5.2022. <https://metodix.fi/2014/05/17/anttila-pirkko-tutkimisen-taito-ja-tiedon-hankinta/#9.2.2%20Sisällönanalyysi>.

Edunvalvojan sijaisen määrääminen. 7.10.2020. Suomi.fi. Viitattu 30.4.2022. <https://www.suomi.fi/palvelut/edunvalvojan-sijaisen-maaraaminen-digi-ja-vaes-totietovirasto/93df07d1-7005-43ed-9533-c52eaa7c04c8>.

Helin, M. 2020. Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus. Alma Talent Oy. Viitattu 9.1.2022.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi. Viitattu 8.1.2022.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2004). Tutki ja kirjoita. 10. osin uud. laitos. Helsinki: Tammi. Viitattu 15.5.2022.

Kangas, U. 2019. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Alma Talent Oy. Viitattu 24.3.2022.

L 1.4.1999/442. Laki holhoustoimesta. Viitattu 20.12.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990442>. Valtion säädöstietopankki Finlex, ajantasainen lainsäädäntö.

L 21.5.1999/621. Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta. Viitattu 20.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621#L5>. Valtion säädöstietopankki Finlex, ajantasainen lainsäädäntö.

L 6.6.2003/434. Hallintolaki. Viitattu 23.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434#O1L2P6>. Valtion säädöstietopankki Finlex, ajantasainen lainsäädäntö.

L 25.5.2007/648. Laki edunvalvontavaltuutuksesta. Viitattu 20.1.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070648>. Valtion säädöstietopankki Finlex, ajantasainen lainsäädäntö.

L 29.8.2008/575. Laki holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä. Viitattu 6.1.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2008/20080575>. Valtion säädöstietopankki Finlex, ajantasainen lainsäädäntö.

L 17.6.2016/477. Laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä. Viitattu 22.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160477>. Valtion säädöstietopankki Finlex, ajantasainen lainsäädäntö.

Pikkarainen, S. 2018. Lainoppia ja empiiristä oikeustutkimusta. Tiivistelmä. Lapin yliopisto. Viitattu 1.5.2022. <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=ac673275-3b07-40e9-949f-4ae28f7cd7ec>.

Tornberg, J. & Kuuliala M. 2015. Suomen edunvalvontaoikeus. Alma Talent Oy. Viitattu 9.1.2022.

Tornberg, J. 2012. Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu. Lapin yliopisto. Oikeustieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Viitattu 22.4.2022.

Välimäki, P. 2008. Holhoustoimen pääpiirteet. Alma Talent Oy. Viitattu 8.1.2022.

Yleinen edunvalvoja. 6.4.2020. Oikeus.fi. Viitattu 6.1.2022. <https://oikeus.fi/edunvalvonta/fi/index/edunvalvoja/yleinenedunvalvoja.html>.

Yleisen edunvalvonnan kehittämistyöryhmä. Oikeusministeriö. 2020. Edunvalvonnan käsikirja. Helsinki. Viitattu 9.1.2021